

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-111-4-5>

РАРИТЕТНИЙ ФЛОРОФОНД НАЦІОНАЛЬНОЇ ОХОРОНИ РЕГІОНУ МАЛОПОЛІСЬКЕ ПОГОРИННЯ

Новосад К. В.

*кандидат біологічних наук,
науковий співробітник відділу Ботаніки
Національний науково-природничий музей
Національної академії наук України*

Щербакова О. Ф.

*кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник відділу Ботаніки
Національний науково-природничий музей
Національної академії наук України*

Новосад В. В.

*кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник, завідуючий відділу Ботаніки
Національний науково-природничий музей
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

В системі фітохоріонів України регіон Малополюського Погориння (МП) розглядається як підрайон Східномалополюського району Малополюського підокругу Люблінсько-Волинсько-Малополюського флористичного округу [1, 2, 4]. За фітосозологічним районуванням України [1,4] МП відноситься до Волино-Малополюського району, для флори якого притаманні 1600 видів судинних рослин, з яких 98 є фітораритетами національного созологічного значення [4].

За нашими даними [4] спонтанна флора регіону нараховує понад 1110 видів судинних рослин, з них аборигенна фракція складається з 907, а адвентивна – з 203 видів. Раритетна компонента флори нараховує 56 видів національної охорони. Зокрема до категорії охорони ЧКУ «зникаючі» відноситься 1 вид, «рідкісні» – 5, «вразливі» – 33, «неоцінені» – 14 видів. Відомості про окремі найбільш унікальні раритетні види МП та стан їхніх популяцій нами уже опубліковані [1,4]. Останні експедиційні дослідження були присвячені особливо детальному вивченню локальних популяцій *Ligularia bucovinensis*

Nakai, *Carex bohemica* Schreb, *Swertia perennis* L., *Saxifraga hirculus* L та оформленню отриманих матеріалів у вигляді монографічних зведень.

Популяційно-видовий рівень охорони природи є одним з найважливіших і пріоритетних. Дослідження популяцій на територіях з різним ступенем антропопресії дозволяють виявити еколого-ценотичний оптимум існування виду. Як індикаторні показники рівня стійкості популяцій раритетних видів доцільно використовувати чисельність їх особин, середню щільність, характер вікового спектру, рівень насінневої продуктивності, життєвість окремих особин і популяції в цілому. Дослідженнями повинно передбачатися виявлення складу популяцій (вікового, віталітетного та ін.), а також субпопуляційних локусів та їх еколого-ценотичних і фенотипних особливостей на підставі статистично перевірених даних, отриманих після застосування методів морфометрії. Першочерговою

Таблиця 1

**Раритетні види національної охорони флори
Малополіського Погориння**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Раритетні види природоохоронні правові документи та їх категорії охорони	Біоморфа	Кліматорфа	Геліоморфа	Термоморфа	Гіроморфа	Економорфа	Фітоценоцикл	Частота трапляння	Антропогенно-патристик	Хемеротолерантність	Урбанотолерантність	Тетност за озн.	Еколого-пологічна приуроченість
<i>зникаючі</i>													
1. <i>Botrychium virginianum</i> (L.) Sw.	Pk	Hf	Sh	Ms	Ms	Si	S	7	An	a	5	2	Dr (Cmx)
<i>рідкісні</i>													
1. <i>Botrychium multifidum</i>	Pk	Hf	Sh	Ms	Ms	Si	S	6	An	a	5	2	Dr (Cmx)
2. <i>Cephalanthera longifolia</i> (L.) Fritsch.	Pk	Hf	Sh	Mg	Ms	Si	Hs	5	An	o	4	3	Dr (Cmx, QuCa)
3. <i>Cephalanthera rubra</i> (L.) Rich.	Pk	Hf	Sh	Mg	Ms	Si	Hs	4	An	e	1	3	Dr (QuCa, Cmx, Pi)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
4. <i>Dactylorhiza majalis</i> (Rchb.) P.F.Hunt et Summerhayes s.l.	Pk	Hf	Sh	Ms	Mh	Prpl	He	4	An	o	5	4	Pr (InPr, Trpr), Pa (Epl, Inpl) Ta (Inta)
5. <i>Diphasiastrum complanatum</i> (L.) Holub	Pk	Ch	Hs	Ms	Ms	Si	Hs	6	An	a	5	3	Dr (Pi, Cmx)
<i>вразливі</i>													
1. <i>Anacamptis coriophora</i> (L.) R.M.	Pk	Hf	H	Mg	Ms	Pr	He	5	An	o	5	3	Ta (Inta); Pr (Ppr, Inpr); Pa (Inpl)
2. <i>Anacamptis morio</i> (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W.	Pk	Hf	H	Ms	Km	Pr	He	6	An	o	5	2	Ta (Inta); Pr (Ppr, Inpr, Trpr)
3. <i>Betula humilis</i> Schrank	Fr	Fr	H	Ol	Ms	Pa	Hs	5	An	a	5	3	Pa (Epl, Mpl, Opl)
4. <i>Carex bohemica</i> Schreb.	Pk	Hk	H	Ms	Hm	Ps	Hs	6	An	a	5	2	Pr (Ppr, Inpr)
5. <i>Carex davalliana</i> Smith	Pk	Hk	Sh	Ms	Hh	Pr	Hs	5	An	a	5	3	Pr (Ppr, Inpr)
6. <i>Carex dioica</i> L.	Pk	Hk	H	Ol	Hh	Pa	S	6	An	a	5	3	Pa (Epl, Mpl)
6. <i>Cladium mariscus</i> (L.) Pohl s.l.	Pk	Hk	H	Mg	Hh	Pa	Hs	6	An	a	5	2	Hy (Rpr); Pa (Inpi)
7. <i>Carlina cirsioides</i> Klokov	Mk	Hk	H	Ms	Ek	Prst	Hs	5	An	o	5	3	Pr (Stpr)
8. <i>Dactylorhiza incarnata</i> (L.) Soy s.l.	Pk	Hf	H	Mg	Hm	Prp	E	3	An	a	5	4	Pr (Ppr, Inpr, Trpr); Pa (Epl, Mpl, Inpl); Ta (Inta)
9. <i>Dactylorhiza maculata</i> (L.) Soó s.l.	Pk	Hf	Hs	Ms	Hm	Prpa	E	4	An	a	4	3	Pr (Ppr, Inpr, Trpr); Pa (Epl, Inpl);
10. <i>Dactylorhiza sambucina</i> (L.) Soó	Pk	Hf	Hs	Mg	Ms	Pr	He	4	An	a	4	3	Pr (Ppr, Inpr); Pa (Inpl); Ta (Inta)
11. <i>Daphne cneorum</i>	Frt	Ch	Hs	Ms	Km	Si	Hs	5	An	a	5	3	Dr (QuPi, Cmx)
12. <i>Drosera intermedia</i> Hayne	Pk	Hk	H	Ms	Mh	Pa	Hs	4	An	a	4	4	Pa (Mpl, Opl); Pr (Trpr)
13. <i>Drosera anglica</i> Huds.	Pk	Hk	H	Ms	Mh	Pa	Hs	4	An	a	4	3	Pa (Mpl, Opl); Pr (Trpr)
14. <i>Epipactis atrorubens</i> (Hoffm. ex	Pk	Hk	Sh	Mg	Ms	Si	He	4	An	a	4	3	Dr (QuPi, Cmx); Ta (Mgta)
15. <i>Epipactis palustris</i> (L.) Crantz	Pk	Hk	H	Mg	Mh	Pa	Hs	4	An	a	4	3	Pa (Mpl, Opl); Pr (Trpr)
16. <i>Eleocharis mamillata</i> Lindb. f	Pk	HI	H	Ms	Hh	Ra	He	4	An	a	5	3	Hy (Rpr); Pr (Trpr, Ppr)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
17. <i>Goodyera repens</i> (L.) R.Br.	Pk	Hk	Sh	Ms	Ms	Si	Hs	5	An	a	5	3	Dr (Pi, Cmx, Pdr)
18. <i>Gladiolus imbricatus</i> L.	Pk	Hf	H	Ms	Hm	Pr	Hs	5	An	a	5	3	Pr (Ppr, Inpr); Ta (Inta)
19. <i>Gymnadenia conopsea</i> (L.) R.Br.	Pk	Hf	H	Ms	Ms	Mg	E	4	An	o	4	3	Dr (QuCa, Cmx); Pr (Ppr, Inpr); Pa (Inpl); Ta (Inta)
20. <i>Iris sibirica</i> L.	Pk	Hf	H	Ms	Hm	Prpa	He	4	An	a	4	3	Pr (Ppr, Inpr); Ta (Inta) Pa (Inpl)
21. <i>Juncus bulbosus</i> L.	Pk	Hk	H	Mg	Hh	Prpa	He	4	An	a	4	3	Pr (Ppr, Inpr); Pa (Inpl), Hv (Rpr)
22. <i>Ligularia</i>	Pk	Hk	H	Ms	Hh	Pa	Hs	6	An	a	5	2	Pa (Inpl)
23. <i>Liparis loeselii</i> (L.) Rich.	Pk	Hf	Sh	Ms	Ms	Prpa	He	5	An	a	5	3	Pa (Mpl, Inpl); Pr (Trpr, Ppr, Inpr)
24. <i>Lycopodiella inundata</i> (L.) Holub	Pk	Hk	H	Ol	Hh	Pa	He	6	An	A	5	3	Pa (Epl, Inpl); Pr (Trpr, Ppr)
25. <i>Lycopodium annotinum</i> L.	Pk	Ch	Sh	Ol	Ms	Si	He	5	An	o	4	3	Dr (Pi, Cmx, Pdr)
26. <i>Orchis militaris</i> L.	Pk	Hf	Sh	Ol	Hm	Pr	He	8	An	o	5	3	Ta (XrTa, MgTa); Pr (InPr)
27. <i>Pinguicula vulgaris</i> L.	Pk	Hk	Hs	Ms	Mh	Pa	He	5	An	a	5	3	Pa (Epl, Inpl); Pr (Trpr, Ppr)
28. <i>Salix myrtilloides</i> L.	Fr	Fr	H	Ms	Hh	Pa	He	5	An	a	5	3	Pa (Epl, Inpl); Pr (Trpr)
29. <i>Saxifraga hirculus</i> L.	Pk	Hk	H	Ol	Hh	Pa	S	7	An	a	5	1	Pa (Inpl);
30. <i>Scheuchzeria palustris</i> L.	Pk	Hf	H	Ol	Hh	Pa	Hs	5	An	a	5	3	Pa (Epl, Inpl);
31. <i>Schoenus ferrugineus</i> L.	Pk	Hk	H	Ms	Hh	Pa	He	4	An	a	5	2	Pa (Epl, Inpl); Pr (Trpr, Ppr)
32. <i>Swertia perennis</i> L.	Pk	Hk	H	Ms	Hh	Pa	He	6	An	a	5	2	Pa (Epl, Inpl); Pr (Trpr, Ppr)
33. <i>Utricularia minor</i> L.	Pk	Hd	Sh	Ms	Hd	Ak	S	5	An	a	5	3	Hd (Hms), Hv (Rpr)
неоцінені													
1. <i>Allium ursinum</i> L.	Pk	Hf	Sh	Ms	Ms	Si	Hs	4	An	o	4	4	Dr (QuCa, Cmx);
2. <i>Carex umbrosa</i> Host	Pk	Hk	Sh	Ms	Hm	Si	He	5	An	o	4	3	Dr (InDr); Pr (InPr); Ta (Inta)
3. <i>Dactylorhiza</i>	Pk	Hf	Sh	Ms	Ms	Pr	Hs	6	An	o	1	3	Pr (InPr); Pa
4. <i>Epipactis helleborine</i> (L.)	Pk	Hk	Sh	Ms	Ms	Si	Hs	4	An	m	4	3	Dr (QuCa, Fa)
5. <i>Galanthus nivalis</i> L.	Pk	Hf	H	Ms	Ms	Si	Hs	4	An	o	4	3	Dr (CaQu, Cmx)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
6. <i>Huperzia selago</i> (L.) Bernh. ex	Pk	Ch	Sh	Ol	Ms	Si	Hs	4	An	a	5	3	Dr (Pi, CaQu, Cmx)
7. <i>Lilium martagon</i> L.	Pk	Hf	Hs	Ms	Ms	Si	Hs	6	An	o	4	3	Dr (CaQu, Cmx)
8. <i>Listera ovata</i> (L.) R.Br.	Pk	Hk	Sh	Mg	Hm	Si	Hs	4	An	o	4	3	Dr (Pi, CaQu, Cmx)
9. <i>Neottia nidus-avis</i> (L.) Rich.	Pk	Hf	Sh	Ms	Ms	Si	Hs	7	An	o	4	3	Dr (Pi, CaQu, Cmx)
10. <i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich.	Pk	Hf	Sh	Ms	Ms	Si	Hs	5	An	m	4	3	Dr (Pi, CaQu, Cmx)
11. <i>Platanthera chlorantha</i> (Cust.)	Pk	Hf	Hs	Mg	Ms	Si	Hs	5	An	m	4	3	Dr (Pi, CaQu, Cmx)
12. <i>Pulsatilla patens</i> (L.) Mill. s.l.	Pk	Hk	H	Ms	Km	St	Hs	4	An	o	4	3	Pr (StPr); Dr (Pi, Cmx, Pdr)
13. <i>Salvinia natans</i> (L.) All	Mk	Hd	H	Mt	Hd	Ak	S	4	Ha	o	3	3	Hd (Hms)
14. <i>Silene lithuanica</i> Zapal.	Mk	Hk	H	Ms	Km	Ps	Hs	4	An	o	4	3	Ps (Fps); Dr (Pi, Cmx)

Скорочення у табл.

Біоморфа: **Mk**-однорічник; **Pk**-багаторічник; **Frt**-кущик; **Fr**-кущ; **Sfr**-напівкущ; **Sfrt**-напівкущик; **Ar**-дерево. **Кліматорфа:** **Fr**-фанерофіт; **Ch**-хамефіт; **Hk**-гемікриптофіт; **Kr**-криптофіт; **Hf**-геофіт; **Hl**-гелофіт; **Hd**-гідрофіт; **Te**-терофіт. **Геліоморфа:** **H**-геліофіт; **Hs**-геліосциофіт; **Sh**-сциогеліофіт; **S**-сциофіт. **Термоморфа:** **Ol**-оліготермофіт; **Ms**-мезотермофіт; **Mg**-мегатермофіт. **Гігроморфа:** **Ek**-еуксерофіт; **Mk**-мезоксерофіт; **Km**-ксеромезофіт; **Ms**-мезофіт; **Mh**-мезогідрофіт; **Hm**-гігромезофіт; **Hh**-гігрофіт; **Hd**-гідрофіт.

Частота трапляння: 1-звичайно; 2-досить звичайно; 3-часто; 4-зрідка; 5-спорадично; 6-вразливий; 7-дуже рідко; 8-зникаючий.

Відношення до антропопресії: **Af**-антропофіл; **Ea**-евапофіт; **Ha**-геміапофіт; **An**-антропофоб. **Відношення до гемеробності:** **a**-агемероб; **o**-олігогемероб; **m**-мезогемероб; **e**-еугемероб; **p**-полігемероб; **mt**-мегагемероб. **Відношення до урбанізації:** 1-евурбанофіл; 2-урбанофіл; 3-урбанонейтрал; 4-урбанофоб; 5-евурбанофоб.

Екологічна приуроченість PRATOPHYTON: **Stpr** – остепнені; **Inpr** – заплавні; **Ppr** – заболочені; **Trpr** – торфові луки. **DRYMOPHYTON:** **Qu** – дубових; **QuCa** – дубово-грабових; **Cmx** – змішаних; **Pi** – соснових лісів. **THAMNOPHYTON:** **InTa** – прибережних; **MgTa** – маргінальних чагарників. **PALUDOSOPHYTON:** **Epl** – еутрофних; **Mpl** – мезотрофних; **Opl** –

оліготрофних; **Inpl** – заплавних боліт. **HYGROPHYTON: Rpr** – прибережних рослин. **HYDROPHYTON: Hnt** – занурених прикріплених; **Hms** – вільноплаваючих гідрофітів. **АНТРОПОPHYTON: Erd** – еродований; **Psq** – пасквальні збої; **Drl** – перелоги; **Cnf** – рудералізовані чагарники. умовою розробки і обґрунтування заходів охорони рідкісних та зникаючих видів рослин є дослідження та інвентаризація їхніх локалітетів, а також всебічне вивчення екології та популяційної біології, що підводить основу для поглибленого аналізу причин раритетності видів [2,4].

При відсутності даних про поширення, екотопологічну приуроченість, стан популяцій та лімітуючі фактори, без відомостей про зміни, які відбуваються в структурі популяцій під дією антропогенних факторів неможливо організувати їхню ефективну охорону. Саме популяційні дослідження дозволяють виявити біологічний потенціал виду в конкретних умовах, вияснити природні та антропогенні причини їхнього зникнення, причини невідповідності морфолого-фізіологічних особливостей видів умовам їх зростання.

Література:

1. Заверуха Б.В. Флора Вольно-Подолли и ее генезис. Київ: Наукова думка, 1985. 192 с.
2. Новосад В.В., Крицька Л.І. Фіторізноманіття регіону Малопопільського Погориння в сучасних комп'ютерних технологіях збору та обробки флорологічних даних. Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. 1. 2002. С. 86 – 89.
3. Червона книга України. Рослинний світ. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.
4. Природа Малопопільського Погориння. Рослинний світ. під ред. В.В. Новосада. Хмельницький: Поліграфіст-2, 2015. 400 с.